

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Διονυσία Καλλινίκου
Λέκτορας, Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

Είναι γνωστό ότι στην Ελλάδα η πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα διέπονται από το Ν.2121/1993 που άρχισε να ισχύει στις 4 Μαρτίου 1993 (ΦΕΚ Α 25/4.3.1993).

Ο νόμος αυτός διαπνέεται από όλες τις σύγχρονες τάσεις που έχουν αποτυπωθεί στις εθνικές νομοθεσίες των ευρωπαϊκών κυρίως χωρών και κυριαρχούν στις διεθνείς συμβάσεις και τις κοινοτικές οδηγίες, αλλά και στα σχέδια νόμων που διαμορφώθηκαν στο διεθνή και κοινοτικό χώρο.

Αξίζει να τονισθεί ότι η Ελλάδα έχει κυρώσει όλες σχεδόν τις διεθνείς συμβάσεις που αφορούν την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα. Αναφέρονται ενδεικτικά η ΔΣ Βέρνης - Παρισιού για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων, η Παγκόσμια Σύμβαση για την Πνευματική Ιδιοκτησία, η ΔΣ Ρώμης (1961) για την προστασία των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών, των παραγωγών φωνογραφημάτων και των οργανισμών ραδιοτηλεόρασης και η ΔΣ Γενεύης (1971) για την προστασία των παραγωγών φωνογραφημάτων εναντίον της μη επιτρεπόμενης αναπαραγωγής των φωνογραφημάτων τους. Πρόσφατα κυρώθηκε και η Τελική Πράξη του Γύρου της Ουρουγουάης που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και τη Συμφωνία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου (TRIPS - AGREEMENT ON TRADE RELATED ASPECTS ON INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS).

Οι αρχές που διέπουν το ελληνικό δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι κλασικές. Βασικός σκοπός του έλληνα νομοθέτη είναι η πλήρης και αποτελεσματική προστασία του δημιουργού και ορισμένων δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων μέσα από κανόνες που διαμορφώθηκαν από την επιστήμη και τη νομολογία υπό το καθεστώς του προϊσχύσαντος δικαίου, αλλά και μέσα από νέες και πρωτότυπες ρυθμίσεις.

Η παρακάτω ανάλυση έχει δύο μέρη: σε ένα **πρώτο μέρος** αναπτύσσονται οι βασικές ρυθμίσεις του

N.2121/1993 και σε ένα **δεύτερο μέρος** επισημαίνονται οι διατάξεις που αφορούν τις βιβλιοθήκες.

I. Οι βασικές ρυθμίσεις του N.2121/1993

Ο Ν.2121/1993 ακολουθεί τη διεθνώς καθιερωμένη κατάταξη της ύλης και ρυθμίζει τα θέματα που αφορούν την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα σε Δώδεκα Κεφάλαια.

Το **Πρώτο Κεφάλαιο** αναφέρεται στο αντικείμενο και το περιεχόμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Το άρθρο 1 τονίζει ότι η πνευματική ιδιοκτησία περιλαμβάνει, ως αποκλειστικά και απόλυτα δικαιώματα, το ηθικό δικαίωμα που παρέχεται για την προστασία του προσωπικού δεσμού του δημιουργού προς το έργο του και το περιουσιακό δικαίωμα που αναγνωρίζεται για την ικανοποίηση των οικονομικών συμφερόντων του δημιουργού από την εκμετάλλευση του έργου του

Αντικείμενο της **πνευματικής ιδιοκτησίας** είναι το έργο ως άυλο αγαθό. Η διάκριση μεταξύ άυλου αγαθού και υλικού φορέα είναι γνωστή και διατρέχει όλο το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Ο δίσκος ως υλικός φορέας, αποτελεί ενσώματο αντικείμενο και βρίσκεται έξω από το χώρο της πνευματικής ιδιοκτησίας, σε αντίθεση με τη μουσική σύνθεση που έχει εγγραφεί πάνω σ' αυτόν. Το ίδιο ισχύει και για το βιβλίο.

Αντικείμενο προστασίας δεν είναι το έντυπο αυτό καθεαυτό, αλλά το λογοτεχνικό έργο που αποτυπώνεται πάνω σ' αυτό.

Το **άρθρο 2** του Ν.2121/1993 ακολουθώντας την παραπάνω διάκριση τονίζει ότι προστατεύεται κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης ή επιστήμης που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή και δίνει μία ενδεικτική απαρίθμηση των έργων μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται οι μουσικές συνθέσεις, τα θεατρικά έργα, οι χορογραφίες, τα οπτικοακουστικά έργα, τα έργα των εικαστικών τεχνών, οι φωτογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα κλπ (2 παρ.1). **Τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών** θεωρούνται ως έργα λόγου και προστατεύονται με ρητή διάταξη κατ'εφαρμογή της Κοινοτικής Οδηγίας 91/250/ΕΟΚ της 14ης Μαΐου 1991. Στο άρθρο 2 περιέχεται και η θεμελιώδης αρχή σύμφωνα με την οποία η προστασία είναι ανεξάρτητη από την αξία και τον προορισμό του έργου (2 παρ. 3), ενώ προβλέπονται ειδικά οι περιπτώσεις που δεν καλύπτονται με την πνευματική ιδιοκτησία. Πρόκειται για τα επίσημα κείμενα με τα οποία εκφράζεται η άσκηση πολιτειακής αρμοδιότη-

τας, για τις εκφράσεις της λαϊκής παράδοσης, για τις ειδήσεις και τα απλά γεγονότα ή στοιχεία (2 παρ. 5).

Ο νόμος προστατεύει πάντως με ειδική ρύθμιση τα παράγωγα έργα, όπως η μετάφραση και η διασκευή, καθώς και τις συλλογές έργων, τις συλλογές εκφράσεων της λαϊκής παράδοσης ή απλών και στοιχείων, όπως οι εγκυκλοπαίδειες, οι ανθολογίες και οι **βάσεις δεδομένων**, εφόσον η επιλογή και η διευθέτηση του περιεχομένου τους είναι πρωτότυπη (2 παρ. 2). Στο νόμο επιβεβαιώνεται η αρχή ότι το έργο προστατεύεται από τη στιγμή της δημιουργίας του χωρίς διατυπώσεις (1 και 6 παρ. 2).

Στη συνέχεια το **άρθρο 3** απαριθμεί ενδεικτικά τις εξουσίες που απαρτίζουν το περιουσιακό δικαίωμα και αντιστοιχούν στους βασικούς τρόπους εκμετάλλευσης του έργου. Ειδικότερα, το περιουσιακό δικαίωμα δίνει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει: α) την εγγραφή και την αναπαραγωγή του έργου με κάθε μέσο, β) τη μετάφραση, γ) τη διασκευή, προσαρμογή ή άλλες μετατροπές του έργου, δ) τη θέση σε κυκλοφορία του πρωτοτύπου ή αντιτύπων του έργου με μεταβίβαση της κυριότητας, με εκμίσθωση ή με δημόσιο δανεισμό, ε) την παρουσίαση του έργου στο κοινό, στ) τη δημόσια εκτέλεση, ζ) τη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση ή αναμετάδοση με οποιονδήποτε τρόπο και η) την εισαγωγή ορισμένων αντιτύπων του έργου.

Το **άρθρο 4** αναφέρεται στο **ηθικό δικαίωμα** που προστατεύει τον προσωπικό δεσμό του δημιουργού με το έργο του και απαρτίζεται από τις εξουσίες που προβλέπονται ενδεικτικά στο κείμενο, όπως η εξουσία δημοσίευσης, η εξουσία αναγνώρισης της πατρότητας, η εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, η εξουσία προσπέλασης και η εξουσία υπαναχώρησης. Ας σημειωθεί ότι το ελληνικό δίκαιο πάντοτε αναγνώριζε και προστατεύε το ηθικό δικαίωμα που παραμένει στο δημιουργό ακόμη και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος.

Το **Δεύτερο Κεφάλαιο** προσδιορίζει το **αρχικό υποκείμενο** του δικαιώματος. Στο άρθρο 6 επιβεβαιώνεται ο κανόνας ότι ο δημιουργός είναι αρχικός δικαιούχος του περιουσιακού και του ηθικού δικαιώματος πάνω στο έργο. Συνέπεια της αρχής αυτής, που ίσχυε πάντοτε στο ελληνικό δίκαιο, είναι ότι αρχικός δικαιούχος είναι μόνο φυσικό πρόσωπο το οποίο αποκτά την πνευματική ιδιοκτησία πρωτογενώς, ενώ το νομικό πρόσωπο γίνεται

δικαιούχος μόνο δευτερογενώς. Απόκλιση από τον κανόνα αυτό προβλέπεται μόνο για τα ανώνυμα, ψευδώνυμα και μεταθανάτια έργα. Στις περιπτώσεις αυτές η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται πρωτογενώς από πρόσωπο διαφορετικό από αυτό του δημιουργού, το οποίο μπορεί να είναι και νομικό πρόσωπο (άρθρο 11). Αξίζει να σημειωθεί ότι ως δημιουργός ενός οπτικοακουστικού έργου τεκμαίρεται ο σκηνοθέτης (άρθρο 9).

Το **Τρίτο Κεφάλαιο** αφορά τη μεταβίβαση, εκμετάλλευση και άσκηση του δικαιώματος. Σύμφωνα με το άρθρο 12 το περιουσιακό δικαίωμα μπορεί να μεταβιβασθεί μεταξύ ζώντων ή αιτία θανάτου. Αντίθετα το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων, ενώ μετά το θάνατο του δημιουργού περιέρχεται στους κληρονόμους του που οφείλουν να το ασκούν σύμφωνα με τη θέληση του δημιουργού, εφόσον τέτοια θέληση έχει ρητά εκφραστεί. Από τις ρυθμίσεις του Κεφαλαίου αυτού αξίζει να επισημανθεί ότι ο **εγγραφος τύπος** καθιερώνεται ως γενικός κανόνας για κάθε δικαιοπραξία (άρθρο 14), ότι η σύμβαση και η άδεια εκμετάλλευσης δεν μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει το σύνολο των **μελλοντικών έργων** του δημιουργού, ούτε μπορεί να θεωρηθεί ότι αναφέρεται και σε **τρόπους εκμετάλλευσης που δεν ήταν γνωστοί** κατά το χρόνο της κατάρτισης των σχετικών δικαιοπραξιών (άρθρο 13 παρ. 5), καθώς και ότι η **μεταβίβαση της κυριότητας** του υλικού φορέα πάνω στον οποίο έχει ενσωματωθεί το έργο **δεν επιφέρει μεταβίβαση της πνευματικής ιδιοκτησίας** και δεν παρέχει στο νέο κτήτορα εξουσίες εκμετάλλευσης του έργου, εκτός αν εγγράφως έχει συμφωνηθεί το αντίθετο με τον αρχικό δικαιούχο του περιουσιακού δικαιώματος (άρθρο 17).

Το **Τέταρτο Κεφάλαιο** περιέχει διατάξεις για τους **περιορισμούς** του περιουσιακού δικαιώματος. Είναι γνωστό ότι οι περιορισμοί αυτοί αποβλέπουν στην προστασία του κοινωνικού συνόλου και δικαιολογούνται για λόγους κοινωνικής, πολιτιστικής ή εκπαιδευτικής πολιτικής. Η ελεύθερη διάδοση του έργου σε ορισμένες περιπτώσεις διευκολύνει την ανάγκη πληροφόρησης των ατόμων, επιτρέπει την επιστημονική πρόοδο, καλύπτει διάφορες εκπαιδευτικές ανάγκες ή επιβάλλεται από λόγους πολιτιστικούς. Στο πνεύμα αυτό καθιερώνονται ως περιορισμοί η παράθεση αποσπασμάτων (άρθρο 19), η αναπαραγωγή σε σχολικά βιβλία και ανθολογίες (άρθρο 20), η αναπαραγωγή για διδασκαλία (άρθρο 21), η αναπαραγωγή από βιβλιοθήκες και αρχεία (άρθρο 22), η

αναπαραγωγή για δικαστικούς και διοικητικούς σκοπούς (άρθρο 24), η δημόσια εκτέλεση σε ειδικές περιστάσεις (άρθρο 27) κλπ. Στο Κεφάλαιο αυτό αντιμετωπίζεται και το πρόβλημα της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση (άρθρο 18).

Το θέμα της **διάρκειας προστασίας** ρυθμίζεται στο **Πέμπτο Κεφάλαιο**. Ο Ν.2121/1993 ακολουθεί τη διεθνή και κοινοτική τάση για επιμήκυνση της διάρκειας προστασίας. Ετσι το άρθρο 29 ορίζεται ότι η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όσο η ζωή του δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατό του. Η διάρκεια αυτή ισχύει τόσο για το περιουσιακό όσο και το ηθικό δικαίωμα.

Στο **Εκτο Κεφάλαιο** προβλέπονται ειδικές ρυθμίσεις για τις συμβάσεις και άδειες εκμετάλλευσης. Θεμελιώδης είναι η διάταξη του άρθρου 32 που καθιερώνει την αρχή της **ποσοστιαίας αμοιβής** του δημιουργού από την εκμετάλλευση του έργου του, με πρόβλεψη ορισμένων εξαιρέσεων που ρητά ορίζονται στο νόμο, όταν πχ. η βάση υπολογισμού της ποσοστιαίας αμοιβής είναι πρακτικά αδύνατο να προσδιορισθεί ή ελλείπουν τα μέσα ελέγχου για την εφαρμογή του ποσοστού, όταν η φύση ή οι συνθήκες της εκμετάλλευσης καθιστούν αδύνατη την εφαρμογή του ποσοστού ή όταν τα έξοδα που απαιτούνται για τον υπολογισμό και τον έλεγχο είναι δυσανάλογα με την αμοιβή που πρόκειται να εισπραχθεί. Στο Κεφάλαιο αυτό περιέρχονται επίσης ρυθμίσεις για τη σύμβαση έντυπης έκδοσης, τη σύμβαση οπτικοακουστικής παραγωγής, τα συγγραφικά δικαιώματα των θεατρικών συγγραφέων, καθώς και για τα δικαιώματα των φωτογράφων.

Το **Εβδομο Κεφάλαιο** περιέχει ειδικές διατάξεις για προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών σύμφωνα με τα **οριζόμενα στην Οδηγία 91/250/ΕΟΚ**.

Το **Ογδοο Κεφάλαιο** αναφέρεται στα **συγγενικά δικαιώματα**.

Ο νόμος **δεν περιορίζεται** στους δικαιούχους της ΔΣ Ρώμης, δηλαδή **στους ερμηνευτές ή εκτελεστές καλλιτέχνες**, στους **παραγωγούς φωνογραφημάτων** και στους **ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς**, αλλά επεκτείνει την προστασία στους παραγωγούς υλικών φορέων εικόνας ή ήχου και εικόνας, καθώς και στους εκδότες εντύπων. Βάσει του άρθρου 51 οι **εκδότες εντύπων** έχουν το δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την φωτοτυπική, ηλεκτρονική ή με άλλες μεθόδους αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας και της σελιδοποίησης των

έργων που έχουν εκδόσει. Πρόκειται για ένα περιορισμένο συγγενικό δικαίωμα που μπορεί να φανεί ιδιαίτερα αποτελεσματικό, όταν η ψηφιακή τεχνολογία κατακλύσει τον εκδοτικό χώρο. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η καθιέρωση του συγγενικού δικαιώματος υπέρ των **παραγωγών υλικών φορέων εικόνας ή ήχου και εικόνας**, γιατί προδίδει τη σαφή επιλογή του έλληνα νομοθέτη να μη συμπεριλάβει τον παραγωγό οπτικοακουστικού έργου μεταξύ των δημιουργών. Ας σημειωθεί ότι οι ρυθμίσεις του Κεφαλαίου αυτού είναι σε πολλά θέματα εναρμονισμένες με την Οδηγία 92/100/ΕΟΚ της 19ης Νοεμβρίου 1992 για το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα συγγενικά δικαιώματα. Εισάγονται επίσης ορισμένοι προστατευτικοί κανόνες, όπως ο έγγραφος τύπος και η διάρκεια 50 ετών.

Το **Ενατο Κεφάλαιο** ρυθμίζει τη **συλλογική διαχείριση**. Αξίζει να επισημανθεί ότι αναγνωρίζεται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των μη **κερδοσκοπικών και αυτοδιαχειριζόμενων** οργανισμών συλλογικής διαχείρισης με τη δυνατότητα ίδρυσης συνεταιρισμού, ενώ για λόγους διαφάνειας επιβάλλεται η ονομαστικοποίηση των μετοχών όλων των οργανισμών που λειτουργούν με μορφή Ανώνυμης Εταιρείας. Περαιτέρω κάθε οργανισμός συλλογικής διαχείρισης, πριν αρχίσει τη λειτουργία του, υποχρεούται να καταθέσει στο Υπουργείο Πολιτισμού σχετική Δήλωση συνοδευόμενη από τον Κανονισμό που πρέπει να περιέχει τα στοιχεία που ορίζονται στο νόμο (Καταστατικό, Διοίκηση και εκπρόσωπο του οργανισμού, αριθμό δημιουργών κλπ). Το Υπουργείο Πολιτισμού ελεγχθεί τη Δήλωση και τον Κανονισμό και, εάν πληρούνται οι προϋποθέσεις του νόμου, χορηγεί την έγκριση για τη λειτουργία του οργανισμού.

Το **Δέκατο Κεφάλαιο** αναφέρεται στα μέτρα πρόληψης της προσβολής του δικαιώματος, ενώ το **Ενδέκατο Κεφάλαιο** προβλέπει το πλέγμα των αστικών και ποινικών κυρώσεων. Καθιερώνονται αυστηρές ποινικές κυρώσεις που φθάνουν την κάθειρξη μέχρι 10 ετών και χρηματική ποινή 5 έως 20 εκατομμυρίων δραχμών, σε περίπτωση ιδιαίτερης επικινδυνότητας του δράστη ή κατ' επάγγελμα τέλεσης των προσβολών. Αξιοσημείωτο είναι ότι ορισμένες προσβολές του ηθικού δικαιώματος ανάγονται σε ποινικό αδίκημα.

Το **Δωδέκατο Κεφάλαιο** περιέχει τις τελικές και μεταβατικές διατάξεις. Σημαντική είναι η ρύθμιση του άρθρου 69 που προβλέπει την ίδρυση του **Οργανισμού**

Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΟΠΙ). Πρόκειται για έναν Οργανισμό που έχει τη μορφή Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου με έδρα την Αθήνα και που εποπτεύεται από το Υπουργείο Πολιτισμού. Το Καταστατικό του ΟΠΙ προβλέπεται στο ΠΔ 311/1994 και δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ Α' 165/06.10.1994).

Σύμφωνα με το νόμο ο σκοπός του ΟΠΙ δεν είναι η συλλογική διαχείριση των δικαιωμάτων, αλλά α) η προστασία των δημιουργών και των δικαιούχων συγγενικών δικαιωμάτων, β) η μέριμνα για την εφαρμογή του Ν.2121/1993 και των συναφών διεθνών συμβάσεων, γ) η υποβολή εισηγήσεων προς το Υπουργείο Πολιτισμού για θέματα που αφορούν την εποπτεία των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης, δ) η νομοπαρασκευαστική εργασία, ε) η εκπροσώπηση της Ελλάδας στους Διεθνείς Οργανισμούς και στα Κοινοτικά Όργανα, στ) η διοργάνωση σεμιναρίων και η παροχή πληροφοριών για θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων.

II. Οι ρυθμίσεις για τις βιβλιοθήκες

Στο νόμο δεν προβλέπεται κάποια ειδική ρύθμιση για τα θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας που αφορούν τις βιβλιοθήκες. Υπάρχουν όμως ορισμένες διατάξεις που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τα γνωστικά μέσα και το υλικό που χρησιμοποιείται στις βιβλιοθήκες (βιβλία, κασέτες, συμπαγείς δίσκοι, βιντεοταινίες, μικροφίλμ, λογισμικό) ή με τον τρόπο λειτουργίας τους (φωτοτυπική αναπαραγωγή, δανεισμός, ανταλλαγή πληροφοριών, συλλογές δεδομένων, σύνταξη περιλήψεων).

Το **άρθρο 22** καθιερώνει έναν περιορισμό του περιουσιακού δικαιώματος υπέρ των **μη κερδοσκοπικών βιβλιοθηκών ή αρχείων**. Ειδικότερα, επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή ενός προσθέτου αντιτύπου από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία, που έχουν αντίτυπο του έργου στη μόνιμη συλλογή τους, προκειμένου να διατηρήσουν το αντίτυπο αυτό ή να το μεταβιβάσουν σε άλλη, μη κερδοσκοπική βιβλιοθήκη ή αρχείο. Η αναπαραγωγή επιτρέπεται μόνο αν είναι αδύνατη η προμήθεια ενός τέτοιου αντιτύπου από την αγορά σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους.

Ο περιορισμός αυτός εφαρμόζεται ανάλογα και στα συγγενικά δικαιώματα. Κατά συνέπεια επιτρέπεται η αναπαραγωγή εγγεγραμμένων υλικών φορέων ήχου ή εικόνας ή ήχου και εικόνας από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία κάτω από τις προϋποθέσεις του

άρθρου 22 χωρίς την άδεια του ερμηνευτή ή εκτελεστή καλλιτέχνη και του παραγωγού.

Εμμεση σχέση με τις βιβλιοθήκες έχει το **άρθρο 21** που αφορά την **αναπαραγωγή για διδασκαλία** και εφαρμόζεται ανάλογα και στα συγγενικά δικαιώματα. Ειδικότερα, επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή αποσπασμάτων ή τμημάτων ενός έργου εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση. Ο νόμος κάνει ρητή επιφύλαξη για την προστασία του ηθικού δικαιώματος. Η αναπαραγωγή πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά αναφέρονται στην πηγή.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί η διάταξη του **άρθρου 20 παρ. 1 Ν. 2121/1993** που επιτρέπει την αναπαραγωγή μικρών τμημάτων της συνολικής δημιουργίας ενός ή περισσοτέρων δημιουργών, σε **σχολικά βιβλία** που χρησιμοποιούνται στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση και είναι εγκεκριμένα από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ή από άλλο αρμόδιο Υπουργείο κατά το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα.

Η **φωτοτυπική αναπαραγωγή** για ιδιωτική χρήση υπάγεται στη ρύθμιση του **άρθρου 18**. Η διάταξη αυτή αναγνωρίζει ως περιορισμό του περιουσιακού δικαιώματος την ιδιωτική αναπαραγωγή και την επιτρέπει ελεύθερα με την προϋπόθεση καταβολής εύλογης αμοιβής, εφόσον πρόκειται για έργο που έχει νομίμως δημοσιευθεί και η αναπαραγωγή γίνεται από τον ίδιο το χρήστη για ιδιωτική χρήση και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου, ούτε βλάπτει τα νόμιμα συμφέροντα του δημιουργού.

Στο νόμο διευκρινίζεται ότι δεν αποτελεί ιδιωτική χρήση, η χρήση στο πλαίσιο μιας επιχείρησης ή μιας υπηρεσίας ή ενός οργανισμού. Πρόκειται για του λεγόμενους μεγάλους χρήστες που χρειάζονται την άδεια του δικαιούχου. Η περίπτωση όμως του φοιτητή ή του ερευνητή που συγκεντρώνει βιβλιογραφικό υλικό για κάποια επιστημονική εργασία και για το σκοπό αυτό αναπαράγει φωτοτυπικά έντυπο υλικό, φαίνεται να μπορεί να υπαχθεί στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 18. Η **εύλογη αμοιβή** προσδιορίζεται με βάση την αξία των αντικειμένων που χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή και ορίζεται από

το νόμο σε ποσό 4% της αξίας των φωτοτυπικών συσκευών και του χαρτιού που είναι κατάλληλο για φωτοτυπίες και 2% της αξίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών. **Οφειλέτης** της εύλογης αμοιβής δεν είναι ο χρήστης, αλλά ο παραγωγός ή ο εισαγωγέας ή ο έμπορος των φωτοτυπικών μηχανημάτων ή των ηλεκτρονικών υπολογιστών ή του χαρτιού που είναι κατάλληλο για φωτοτυπίες. Η αμοιβή εισπράττεται από οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης που καλύπτουν εν όλω ή εν μέρει την ενδιαφερόμενη κατηγορία δικαιούχων και κατανέμεται εξ ημισείας μεταξύ των πνευματικών δημιουργών και των εκδοτών εντύπων.

Σχετικά με το **δανεισμό** υλικού που βρίσκεται στις βιβλιοθήκες θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Ν. 2121/1993 αναγνωρίζει στο δημιουργό την εξουσία να επιτρέπει ή να απαγορεύει τη θέση σε κυκλοφορία του πρωτοτύπου ή αντιτύπων του έργου με εκμίσθωση ή δημόσιο δανεισμό (άρθρο παρ. 1δ'). Η ρύθμιση αυτή αποτελεί συμμόρφωση του ελληνικού δικαίου προς την Κοινοτική Οδηγία 92/100/ΕΟΚ της 19ης Νοεμβρίου 1992 για το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα συγγενικά δικαιώματα.

Ο ελληνικός νόμος αναγνωρίζει υπέρ του δημιουργού για όλα τα έργα το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού ως αποκλειστικό και απόλυτο, χωρίς να προβλέπεται καμία παρέκκλιση, που θα μπορούσε να θεσπισθεί δυνάμει του άρθρου 5 της οδηγίας 92/100/ΕΟΚ.

Το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού καταλαμβάνει όλες τις Βιβλιοθήκες που ανήκουν στο Δημόσιο, σε Δήμους ή Κοινότητες, σε ιδιώτες, σε σχολεία, Πανεπιστήμια ή άλλα ιδρύματα που είναι ανοιχτά στο κοινό και δανείζουν βιβλία ή άλλο υλικό. Πρακτικά βέβαια το δικαίωμα δεν εφαρμόζεται γιατί οι δημιουργοί δεν εγείρουν τη σχετική αξίωση, ούτε έχουν συσταθεί οι οργανισμοί συλλογικής διαχείρισης. Σκόπιμο πάντως θα ήταν να συνταχθεί μία **έκθεση** που να καταγράψει την πραγματική κατάσταση των Βιβλιοθηκών στην Ελλάδα, ώστε να θεσπισθούν ορισμένοι περιορισμοί του δικαιώματος, εκεί που αυτό επιβάλλεται για λόγους πολιτιστικούς ή εκπαιδευτικούς. Αυτό είναι το απαραίτητο στοιχείο για να προβλεφθούν ρυθμίσεις που εξισορροπούν τα συμφέροντα των δημιουργών και των χρηστών, δεδομένου ότι το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού αναγνωρίζεται και **υπέρ των ερμηνευτών ή εκτελεστών καλλιτεχνών**, των παραγωγών υλικών φορέων ήχου ή/και εικόνας, καθώς και των

ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών (άρθρα 46 παρ. 2β, 47 παρ.1, 48 παρ. 1 δ). Οι εκδότες δεν περιλαμβάνονται μεταξύ των δικαιούχων, αλλά προβλέπεται ότι σε περίπτωση εκμίσθωσης ή δανεισμού αντιτύπων από τρίτα πρόσωπα, η αμοιβή για την παροχή της αναγκαίας άδειας κατανέμεται σε ίσα μέρη ανάμεσα στο δημιουργό και στον εκδότη.

Είναι γνωστό πάντως ότι ο σύγχρονος ρόλος της Βιβλιοθήκης έχει ξεπέρασε την τυπογραφική κοινωνία. Σήμερα υπάρχουν δυνατότητες ηλεκτρονικής διακίνησης εγγράφων ή άλλου γνωστικού υλικού μέσω βιβλιοθηκών. Η ψηφιακή τεχνολογία άνοιξε νέες δυνατότητες μετάδοσης πληροφοριών και πρόσβασης μέσω βάσεων δεδομένων σε έργα που προστατεύονται με την πνευματική ιδιοκτησία, καθώς και σε προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών. Τα χάρτινα έγγραφα γίνονται ηλεκτρονικά μέσω SCANNER. Σε ελάχιστο χρόνο το κείμενο που είναι χαρτί περνάει σε ψηφιακή μορφή στον υπολογιστή και μπορεί να γίνει αντικείμενο επεξεργασίας με πολλούς τρόπους. Η ψηφιακή τεχνολογία επιτρέπει την αντιγραφή και διανομή του έργου στο κοινό, ενώ δίνει τη δυνατότητα αλλοίωσης και παραμόρφωσης του κειμένου ή των εικόνων ή των ήχων.

Τα προβλήματα αυτά δεν αφορούν μόνο τις Βιβλιοθήκες, αλλά είναι γενικότερα και αναφέρονται στην επίδραση της ψηφιακής τεχνολογίας στην πνευματική ιδιοκτησία. Αυτό που μπορεί να υποστηρίξει κανείς στο πλαίσιο αυτής της ομιλίας είναι ότι το σύστημα του ελληνικού νόμου μπορεί να **προσαρμοσθεί** στο νέο περιβάλλον της ψηφιακής τεχνολογίας.

Ο Ν. 2121/1993 ξεπέρασε το παραδοσιακό μοντέλο των έργων λόγου και τέχνης. Στα **πνευματικά δημιουργήματα** κατατάσσονται νέα τεχνολογικά αγαθά, όπως τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και οι βάσεις δεδομένων. Ο κοινοτικός νομοθέτης από την πλευρά του (που δεν μπορεί κανένα Κράτος Μέλος να παραγνωρίσει), προσδιορίζει για τα αντικείμενα αυτά την πρωτοτυπία με βάση το στοιχείο της προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού. Στην έννοια της **αναπαραγωγής** υπάγεται η αναπαραγωγή που γίνεται με οποιοδήποτε μέσο. Κατά συνέπεια η ηλεκτρονική και ψηφιακή αναπαραγωγή εξομοιώνονται με την κλασική έννοια της μηχανικής αναπαραγωγής και εμπίπτει στην εξουσία του δημιουργού να επιτρέπει ή να απαγορεύει τον τρόπο αυτό εκμετάλλευσης του έργου.

Η ηλεκτρονική παραμόρφωση ή αλλοίωση κειμένων, ήχων ή εικόνων προσβάλλει ενδεχομένως το **ηθικό δικαίωμα** του δημιουργού και ειδικότερα την εξουσία περιφρούρησης της ακεραιότητας του έργου, εκτός αν υπάρχει έγγραφη συναίνεση του δημιουργού για τις πράξεις αυτές.

Η ηλεκτρονική διανομή του έργου μπορεί να υπαχθεί στην έννοια της **δημόσιας εκτέλεσης ή παρουσίασης** του έργου στο κοινό. Σύμφωνα με το νόμο **δημόσια** θεωρείται η εκτέλεση ή παρουσίαση του έργου, όταν κάνει το έργο προσιτό σε κύκλο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από το αν τα πρόσωπα αυτά βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικό χώρο (3 παρ. 2).

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι κάθε πράξη που ενεργείται κατά τη λειτουργία της Βιβλιοθήκης απαιτεί άδεια του δημιουργού. Η απλή καταλογράφηση και ευρετηρίαση βιβλιογραφικού υλικού δεν χρειάζεται άδεια του δικαιούχου, με το σκεπτικό ότι τα βιβλιογραφικά δεδομένα αυτά καθεαυτά εμπίπτουν στην έννοια των απλών γεγονότων ή στοιχείων, που δεν αποτελούν αντικείμενο προστασίας. Η λειτουργία όμως Δικτύων Βιβλιοθηκών, που επιτρέπει την ανταλλαγή δημοσιευμάτων και δίνει δυνατότητα στο χρήστη με τη βοήθεια των μηχανών FAX ή άλλων μεθόδων να έχει το βιβλίο ή το άρθρο που τον ενδιαφέρει, φαίνεται να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον αφορά υλικό που προστατεύεται. Το ίδιο ισχύει και για τις Τράπεζες Πληροφοριών για Βιβλιοθήκες, αν πρόκειται για σύστημα που επιτρέπει στο χρήστη να έχει πρόσβαση σε περιλήψεις κειμένων ή άλλου υλικού που προστατεύεται.

Για τα θέματα αυτά υπάρχουν βέβαια δυσκολίες εντοπισμού της προσβολής του δικαιώματος και ελέγχου του τρόπου εκμετάλλευσης του αρχικού κειμένου.

Είναι όμως γνωστό ότι η πνευματική ιδιοκτησία είναι παιδί της τεχνολογίας. Γεννήθηκε με την εφεύρεση της τυπογραφίας και αναπτύχθηκε παράλληλα με την εξέλιξη της τεχνικής. Η φωτογραφία, ο φωνόγραφος, ο κινηματογράφος, το ραδιόφωνο, η τηλεόραση, οι μαγνητοταινίες, οι δίσκοι, οι κασέτες, η φωτοτυπία, οι βιντεοταινίες, η δορυφορική και καλωδιακή τηλεόραση εντάχθηκαν στο σύστημα της πνευματικής ιδιοκτησίας. Το ίδιο ισχύει και για τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών και τις βάσεις δεδομένων.

Η πνευματική ιδιοκτησία **εξαρτάται** περισσότερο από άλλους κλάδους δικαίου από τις τεχνικές εξελίξεις. Στην πραγματικότητα η τεχνολογία ήταν εκείνη που οδήγησε στη **διαμόρφωση** του δικαίου αυτού και σενέβαλε στην **τροποποίηση ή προσαρμογή** της εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας. Το ίδιο θα πρέπει να γίνει και με την ηλεκτρονική ή ψηφιακή τεχνολογία. Το ισχύον νομικό σύστημα θα πρέπει να **προσαρμοσθεί** στα νέα προβλήματα χωρίς να ξεφύγει από τα βασικά εννοιολογικά του γνωρίσματα. Ο **αποκλειστικός και απόλυτος χαρακτήρας** του δικαιώματος παραμένει η θεμελιώδης αρχή, ενώ οι νέοι περιορισμοί που ενδεχομένως να θεσπισθούν θα πρέπει να μην ξεπεράσουν τα όρια που τίθενται από τη **ΔΣ Βέρνης**.

Αυτή τη στιγμή εκείνο που μπορεί να υποστηριχθεί για την Ελλάδα είναι η διαπραγμάτευση και υπογραφή **συλλογικών συμβάσεων** ανάμεσα στους δημιουργούς ή άλλους δικαιούχους και στις Βιβλιοθήκες στο πλαίσιο των κανόνων που προβλέπονται από το νέο νόμο. Η λύση αυτή, που πρακτικά μόνο μέσω **οργανισμών συλλογικής διαχείρισης** μπορεί να επιτευχθεί, θα εξασφαλίσει την εκπλήρωση της αποστολής της πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ συγχρόνως θα διασφαλίσει την ομαλή λειτουργία των Βιβλιοθηκών που αποτελούν το θεματοφύλακα της πνευματικής μας κληρονομιάς και το αναγκαίο εργαλείο για κάθε πνευματική εργασία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βουλή των Ελλήνων: Εισηγητική Εκθεση στο σχέδιο νόμου "Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα", Αθήνα 22 Μαρτίου 1992.

Καλλινίκου Διονυσίας: Τα θεμελιώδη θέματα του νόμου 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα, Αθήνα 1994.

Κουμάντου Γιώργου: Η πνευματική ιδιοκτησία και οι απειλές από την τεχνική, Ελλ. Δικ 34/1993, σ.1226|231.

Μαλακάση Δημήτρη: Η Πνευματική Ιδιοκτησία - Νόμος 2121/1993 και Εισηγητική Εκθεση, Αθήνα 1994.

Μαρίνου Μιχάλη: Λογισμικό (SOFTWARE) - Νομική Προστασία και Συμβάσεις I (1989) και II (1992).